

—Patrik Mehrens—*Sparagmos*—

Retorisering, dramatisering och rituell
desintegration av offentligt språk
under covid 19-pandemin

En pandemi kan ha drag av både drama och *rite de passage*. Detta därför att en pandemi på ett egenartat sätt synliggör tiden. Till föreställningarna om en pandemi hör till exempel att den – i likhet med en teaterföreställning – har en början, en mitt och ett slut. Att en pandemi synliggör tiden innebär också att vår uppmärksamhet skärps inför det skeende som spelas upp inför världens ögon, och att starka förväntningar finns på dramats upplösning. Ställda inför pandemin är vi dessutom både deltagare och åskådare, utsatta såväl som skyddade. Till pandemins rituella kännetecken hör att den inte sällan uppfattas som en prövning, att den innebär en genomgripande förändring och leder människan från ett tillstånd till ett annat, till en ny verklighet med nya förutsättningar för att leva och förstå världen. Därtill kommer att en pandemi ofta ger upphov till en formalisering av beteenden och rutiner – regler, råd och restriktioner begränsar under en period människors rörelsefrihet och tvingar fram delvis nya beteendemönster.

I följande artikel ska jag inte uppehålla mig vid pandemin i sig och dess dramatiska respektive rituella kännetecken. Men dragen kommer att spåras i några av de språkliga förändringar som inträder under covid 19, och som är kopplade till pandemins övergripande dramaturgi. Jag tänker främst på uttryck som förekommit mycket frekvent i medierapporteringen och som hör till fälten myndighetskommunikation, politisk kommunikation och debatt. Här återfinns uttryck som ”rekommendation”, ”råd”, ”äldre”, ”social distansering” och ”det normala”. Min utgångspunkt är att dessa och liknande uttryck under pandemin har genomgått en *retorisering*, och att denna också kan förstås som en *dramatisering* med vissa rituella inslag. Retoriseringen innebär att uttrycken genomgår betydelseförändringar som ger dem en ny retorisk laddning och ett nytt

argumentativt värde. Uttrycken blir med andra ord utgångspunkter för en större mängd retoriskt formulerade budskap än tidigare. Dramatiseringen innebär att uttrycken utsätts för en medial gestaltning eller blir delar av vad jag, inspirerad av den brittiske antropologen Victor Turner (1920–1983), vill beskriva som ett ”socialt drama”.¹ Genom att betrakta de retoriserade uttrycken som rituella symboler i ett socialt drama vill jag också beskriva hur de i retoriseringsprocessen genomgår en desintegrationsprocess, metaforiskt jämförbar med de antika ritualernas *sparagmos*. Sparagmos kan kopplas till ikonoklastiska föreställningar och betecknar ursprungligen ett rituellt sönderslitande av kroppar i det antika Grekland. Fenomenet kom också delvis att leva kvar i den antika grekiska tragedin, till exempel i Euripides *Bacchanterna*,² där det rituella sönderslitandet av Pentheus, som iklätt sig Dionysos skepnad, utgör ett offer av avgudabilden och ett återupprättande av den sanna gudomen. Genom att använda bilden av sparagmos på retoriserade uttryck under covid 19 vill jag beskriva hur uttrycken på motsvarande sätt utsätts för ett kollektivt, generativt våld i den offentliga kommunikationen. Retoriseringen kan beskrivas som höjdpunkten på en kris som innebär att vissa uttryck inte längre tolereras i offentligheten, utan tvingas genomgå en rituell reningsprocess åskådliggjord i den betydelsespridning och den mångfald av retoriska budskap som uttrycken blir föremål för. En fråga är vad dessa i en mening sönderdelade uttryck kan säga oss om den offentliga retorikens förutsättningar i samtiden. Vad betyder det att språkliga uttryck så ofta slits isär på den offentliga scenen? Analysen inleds med en beskrivning av retoriseringen.

Retorisering

Med retorisering avses en successiv förändring av ett uttrycks retoriska kraft och argumentativa möjligheter utifrån några givna kriterier.³ Ett av dessa kriterier är *frekvens*. En retorisering av ett uttryck inträffar ofta som en följd av att uttrycket upprepas allt oftare i offentligheten. Uttryckets ökade förekomst leder i sin tur till att det framstår som *ambivalent*, vilket utgör retoriseringens andra kriterium. Att uttrycket framstår som ambivalent hänger också samman med retoriseringens tredje kriterium, som innebär att uttrycket kommer att förknippas med fler retoriska topiker än tidigare. Uttrycket får därmed en förnyad argumentativ potential, och det är också detta som skiljer retoriseringen från gängse betydelseförändringar. Ett retoriserat uttryck genomgår visserligen ofta en betydelseförskjutning, men det är framför allt uttryckets nya möjligheter att kopplas samman med en större mängd budskap och argument än tidigare som är relevant ur ett retoriskt perspektiv. Ett exempel kan hämtas från debatter om abort under senare år, såväl nationellt som internationellt. I dessa debatter sker ofta en retorisering av uttrycket ”liv”, där det kommer att förknippas med en rad olika betydelser och föreställningar om vad något levande är, men där uttrycket också aktiverar en mängd argumentativa utgångspunkter, det vill säga topiker för argumentationen kring abortförbud eller rätten till abort. Sådana topiker kan utgöras av föreställningar kring vad det innebär att döda, föreställningar om vetenskapliga gränsdragningar mellan embryon och människoliv, föreställningar om människovärde, makt över den egna kroppen, och så vidare. Genom att retoriseringen knyter flera retoriska topiker till uttrycket sätts det i retoriseringsprocessen i samband med en

större mängd budskap och idéer än tidigare. En pandemi utgör ett passande skeende för studiet av de förändringar som retoriseringar utgör. Under en relativt kort period får vissa uttryck en särskild belysning i offentligheten och förvirring och oenighet uppstår inte sällan kring deras innebörder och rätta användning.

Exempel på retoriserade uttryck under coronapandemin är just ”rekommendation” och ”råd” som under 2020, bortsett från att de förekommer mycket ofta i medierapporteringen, dels används i en offentligt sanktionerad mening, med betydelsen ”rättesnöre”, dels av många människor snarare uppfattas som ”tips” eller ”önskemål”. Här skapas alltså en osäkerhet kring uttryckens innebörder, och deras ambivalens bekräftas av att de under året blir föremål för en lång rad diskussioner och tillrättavisningar. Fortfarande under pandemins andra våg tvingas till exempel inrikesministern till utspel i stil med: ”Jag kan inte nog understryka att myndigheternas allmänna råd inte är tips [...]”.⁴ Ambivalensen i uttrycket ”rekommendation” bekräftas å sin sida av de många förtydliganden som görs av olika myndigheter: ”Myndigheten ger rekommendationer till folket. Och det betyder att man ska göra på ett visst sätt. Det säger Anders Tegnell på Folkhälsomyndigheten till Radio Sweden.”⁵ Formella klargörande levereras också från exempelvis Språkrådet:

Enligt Svensk ordbok utgiven av Svenska Akademien beskrivs *rekommendation* som ”sakligt grundad uppmaning till lämplig handling”. En rekommendation från en myndighet ses som en starkt grundad uppmaning från en expert om att göra på visst sätt. Den är i bästa fall grundad på forskning och beprövad erfarenhet, inte godtycke. *Rekommendation* är en myndighetsterm som har en skärpning i sin betydelse i förhållande till hur ordet används i mer allmänna sammanhang, där det snarare används i betydelsen tips eller önskemål.⁶

Den ambivalens som uttryck av det här slaget uppvisar är en följd av att de används ofta, att de förmedlas i en mängd olika sammanhang och medier, och att deras relation till språkbruket i svensk lagstiftning hamnar i öppen dager. Att dessa uttryck genomgår en retorisering under pandemin följer till exempel av att de utgör centrala beståndsdelar i förmedlingen av den svenska coronastrategin, och just genom sin ambivalens kan uppfattas som sammanfattningar av den princip om eget ansvar som kännetecknar strategin. En stor del av debatten kring den svenska coronastrategin under 2020 handlar om huruvida regering och myndigheter ska införa tvingande restriktioner eller inte, och ett ofta återkommande argument är att den svenska förvaltningsmodellen inte tillåter ministerstyre eller tvingande ingrepp i människors rörelsefrihet.⁷ Att uttryck som ”råd” och ”rekommendation” i denna situation utgör ”mjuka” formuleringar som i själva verket bär på en intenderat ”hård” och entydig innebörd, det vill säga är bindande, utgör en gynnsam grogrund för en omfattande retorisering av uttrycken. Framför allt knyts till dessa uttryck en mängd retoriska topiker som aktualiserar argument och budskap kring frågan om vem och vilka som egentligen bär på ansvaret för att minska smittspridningen i samhället, och i förlängningen vem eller vilka som bär ansvaret för till exempel den höga dödligheten bland äldre.⁸ Att dessa uttryck har ett tolkningsutrymme, samtidigt som tolkningsutrymmet beläggs med restriktioner, är en omständighet som inte bara underlättar utan accelererar retoriseringen, och uttryckens mycket starka argumentativa laddning manifesteras inte minst i det folkliga missnöje som uppstår kring kommunikationens och de retoriserade uttryckens otydlighet.⁹ Uttryckens förnyade argumentativa laddning bekräftas också av att de under pandemin inte sällan blir föremål för ironier och förlöjliganden.¹⁰

”Rekommendation” och ”råd” hör till de uttryck som tilldragit sig mest uppmärksamhet under pandemin, men här finns flera. Ordet ”äldre”, till exempel, står under pandemin särskilt i offentlighetens blickfång; det upprepas flitigt under Folkhälsomyndighetens presskonferenser, och förekommer ymnigt i medierapporteringen. Att även detta uttryck framstår som vagt och mångtydigt bekräftas av de modifieringar och förtydliganden som sker, till exempel med uttryck som ”70+”, ”de över 70 år”, ”äldre äldre” och ”pigg 70-åring”.¹¹ Uttryckets förnyade argumentativa laddning blir påtaglig genom att det både pekar ut och avgränsar en stor del av landets vuxna befolkning, och inte minst genom att uttrycket sätts i förbindelse med särskilt stränga restriktioner och därmed ges en stigmatiserande association. I en artikel i *Expressen* beskriver exempelvis Ann-Charlotte Marteus begreppet ålderdom som ”förtryckande”, och menar att det är ”[...] brutalt av Folkhälsomyndigheten att nagla fast människor vid deras kronologiska ålder.”¹² Osäkerheten i uttrycket ”äldre”, liksom dess förnyade argumentativa potential, är alltså en konsekvens dels av att det från myndighetshåll krävs en distinkt avgränsning av en folkgrupp som är särskilt utsatt (de över 70 år), dels av att alla äldre i realiteten inte tillhör någon riskgrupp. Det är också särskilt värt att notera hur de omskrivningar och nybildningar som växer fram eller återaktualiseras av uttrycket ”äldre”, och som i likhet med till exempel uttrycket ”årsrik” inte sällan är eufemistiska, binder uttrycket till nya associationer och retoriska topiker. Ett uttryck som ”yngre äldre” får till exempel under covid-19-pandemin förnyad aktualitet och fungerar inte enbart som en approximation av en konkret ålder, utan för också tankarna till sådant som hälsa och livsstil.

Den förnyade argumentativa laddning som retoriserade uttryck ofta får framträda också i retoriseringen av uttrycket ”det normala”

och dess internationella motsvarigheter. Under våren 2020 upprepas uttrycket mycket ofta i svensk nyhetsrapportering och debatt i vändningar som: ”EU: Lång väg tillbaka till normala livet”,¹³ ”Samhället kommer inte att återgå till det normala förrän vi har ett effektivt coronavaccin”,¹⁴ ”[...] frågan om när saker kan gå tillbaka till det normala avgörs helt av hur utvecklingen blir.”¹⁵ Intressant med detta exempel är att det med tiden, troligen som en följd av uttryckets högfrekventa användning, skapas mycket kraftiga motreaktioner mot hur uttrycket används, och att arenor växer fram för diskussioner om uttryckets innebörd och korrekta användning. Ett flagrant exempel är Naomi Kleins uppmärksammade videoinlägg i april 2020 där hon bland annat deklarerar: ”Return to normal? Normal was a crisis. Normal was Australia on fire.”¹⁶ Besläktade reaktioner dyker även upp i svenska medier: ”Vi är många som är oroliga för effekterna av covid-19. Nästan lika många vill att allt så snabbt som möjligt ska återgå till det normala igen. Men det är det sista vi ska göra, skriver Erik Huss, geograf med bakgrund inom Earth system science”¹⁷; ”Vi kan inte gå tillbaka till det normala”.¹⁸ Uttryckets mångtydighet ligger således i att det förknippas med både mycket positiva och utstuderat negativa innebörder. Och om den positiva användningen av uttrycket ger ”det normala” en påtagligt endimensionell betydelse, som ett tillstånd befriat från pandemi, så laddar den negativa användningen uttrycket med en betydelsemässig flerdimensionalitet där ”det normala” utifrån en rad antingen politiska eller vetenskapliga utgångspunkter förknippas med miljöförstörelse, sociala orättvisor etcetera.

Efter diskussionerna om ”det normala” börjar det under pandemin också talas om ”det nya normala”, dels som en förhållandevis neutral beskrivning av det pandemitillstånd som vi måste vänja oss vid: ”Ett halvår med pandemin – från kris till det nya normala”,¹⁹

dels i kvällspressens dystopiska nyhetsförmedling: ”I regeringskansliet finns tunga röster som är övertygade om att corona är det nya normala. Att vaccin inte kommer vara räddningen. Och att all politik de närmaste tio åren kommer vara pandemipolitik. – Man kommer nog aldrig kunna låta sina gamla föräldrar passa ens snuviga barn igen, säger en högt uppsatt företrädare för regeringen.”²⁰ Men uttrycket förekommer även i utspel som starkt argumenterar för att vi måste göra allt för att ta oss genom krisen: ”Skärp er, detta får inte bli det nya normala”.²¹ Sammantaget pendlar alltså ”det normala” mellan att förstås som något förflutet som kan återskapas, något icke önskvärt som måste reformeras i en ljusare framtid, och något som tillhör nuet, men som har förändrats. Uttryckets argumentativa laddning följer av att det kommer att förknippas med en stor mängd disparata idéer om vad som är gynnsamt respektive ogynnsamt för såväl individ som samhälle, vad som är önskvärt och icke önskvärt, vad som kännetecknar det förflutna eller samtiden, och vad som bör känneteckna en framtid. Det är på ett liknande sätt med de retoriserade uttrycken ”rekommendation” och ”råd”. Dessa kan naturligtvis inte befrias från de folkligt förankrade betydelser som associerar dem med ”vägledning” och ”tips”, men under retoriseringsprocessen binds de starkt vid helt andra föreställningar och retoriska topiker som handlar om vad som inte bara är nyttigt för individen och samhället, utan också legitimt och nödvändigt.

Dramatisering

Flera exempel kunde läggas till ovanstående, och diskussionen kunde fördjupas kring vilka konsekvenser de retoriserade uttryckens nya argumentativa värden och mångtydigheter får i den offentliga diskussionen. Men avsikten här är inte att skapa en djupare

förståelse av de utvalda exemplen som sådana, utan snarare att på ett fördjupat plan diskutera hur retoriseringsprocessen i sig kan förstås. Det handlar alltså om att etablera en modell och förståelsehorisont för förståelsen av dessa processer, ett perspektiv som i förlängningen kan fördjupa kunskapen om, inte enbart de retoriserade uttrycken själva, utan av offentlig kommunikation generellt under pandemin och liknande skeenden. Och jag vill göra detta genom att betrakta retoriseringen som en *dramatisering*.

Genom att studera den offentliga kommunikationen som drama följer jag ett spår som inte alls varit ovanligt under 1900-talet, där offentlig retorik ofta har analyserats med dramatiken som modell. Det främsta exemplet inom retoriken är Kenneth Burke (1897–1993), som med dramatismen och pentaden som analysmodell, grundlade ett synsätt på offentlig kommunikation som fått stort genomslag.²² I följande diskussion väljer jag dock att uppmärksamma några aspekter hos dramat som vanligtvis inte förekommer i retoriska analyser av offentlig kommunikation. Utgångspunkten är att i retoriseringen sker vad som kan liknas vid en dramatisk *gestaltning* av de aktuella uttrycken. Med detta menar jag att i en retoriseringsprocess så sker en övergång från en episk eller diegetisk förmedling till en mimetisk eller dramatisk förmedling av uttryck. Dessa förmedlingar kan också förstås i termer av hur uttrycken blir föremål för olika typer av berättande. Här bör först framhållas att dessa dramatiska gestaltningar är *diskreta* i en viss specifik mening. Att de är diskreta innebär att gestaltningen inte främst är fysisk, den tar alltså inte kroppslig form såsom är fallet vid en iscensättning på en teaterscen, då en skådespelare iklär sig en roll. Att gestaltningen är diskret betyder snarare att en funktion som traditionellt återfinns i den dramatiska gestaltningen kan kopplas till de retoriserade uttrycken. Även om dessa uttryck kan ges spektakulära och ”teatrala” fram-

trädelseformer, framför allt genom de inramningar av uttrycken som sker i nyhetsmedier, så är det viktiga i denna gestaltning att den öppnar för andra slags publika responser än vad uttrycken i deras icke-retoriserade framträdelseformer möjliggör. Hur går detta till?

Om vi kopplar samman ett icke-retoriserat uttryck med ett diegetiskt berättande, kan vi till det senare associera ett stabilt och identifierbart berättarperspektiv, med en berättare som återger berättelsen från en särskild horisont. Berättaren har alltid en viss auktoritet eftersom denne förmedlar historien och väljer ut vilka delar som ska förmedlas till läsaren/lyssnaren.²³ Detta berättarperspektiv kan liknas vid perspektivet från vilket ett icke-retoriserat uttryck förmedlas. Det ”auktoritära” i dessa utsagor ligger i att mottagaren inte på samma sätt som under retoriseringsprocessen ifrågasätter innebörden av det uttalade, utan accepterar det perspektiv och de innebörder som förmedlas. Ett dramatiskt, mimetiskt berättande, å sin sida, saknar diegesens auktoritära berättarperspektiv. Berättandet gestaltas i det förkroppsligande som sker på teaterscenen, vilket innebär att berättandet sprids ut över flera röster. Ett mimetiskt berättande kan naturligtvis kombineras med ett diegetiskt, vilket inte alls är ovanligt inom teaterkonsten, men i det här sammanhanget är det just steget mellan ett icke-gestaltat och ett gestaltat berättande som blir intressant. Att de retoriserade uttrycken kan ses som dramatiserade, med andra ord gestaltade, hänger samman med att deras betydelser inte längre är bundna av stabila berättarperspektiv, utan att uttryckens framträdanden blir polyfona, distribuerade av en mängd inte sällan motstridiga röster och roller.

Det retoriserade uttryckets dramatiska, det vill säga gestaltade karaktär, framträder med än större pregnans om hänsyn tas till det dramatiska berättandets mimetiska dimension, dess avbildning eller efterhärming. I retoriseringen förverkligas avbildningen genom

uttryckets högfrekventa upprepningar i offentligheten. Ett retoriserat uttryck är ett uttryck som materiellt avbildar sig självt, men som i denna process av avbildning även bär med sig en tolkning. I retoriseringens gestaltningsprocess framträder således uttryck som i en mening är identiska med sig själva, men som också förfrämligas på den offentliga spelplanen. Uttrycken prövas i dessa processer, och bortsett från att något i de stabila utsägelsepositioner som kännetecknar användningen av uttrycken såsom icke-retoriserade förloras, så tillförs här också en illusorisk dimension till uttrycken. Det illusoriska ligger i att samtidigt som uttrycket i den dramatiserande gestaltningen får liv och närvaro på den mediala scenen, så försvagas dess förankring i en identifierbar innebörd. I den dramatiserade retoriseringen blir uttrycket föremål för ett ”spel” som prövar dess förhållande till men inte binder det vid en verklighet.

Att som ovan teoretiskt dra en skarp gräns mellan det diegetiska och det mimetiska har naturligtvis sina risker. I verkligheten är det svårt att identifiera ett renodlat diegetiskt respektive renodlat mimetiskt drag i olika användningar av uttryck, på samma sätt som det är svårt att dra en skarp gräns mellan ett icke-retoriserat och ett retoriserat uttryck. Uttryck och symboler är ständigt försatta i semantisk förändring, och således pågår alltid en mer eller mindre diskret retorisering av de uttryck vi använder oss av. Vad som skiljer till exempel ett uttryck som ”rekommendation” under den pågående pandemin från tidigare användningar är dock bland annat dess sceniska konkretion. I retoriseringens gestaltningsprocess utsätts uttrycken för en särskild belysning, de ”levandegörs” och ”närvarandegörs”, och blir, som uttryck betraktade, föremål för ett särskilt intresse.²⁴ Därför kan vi också skilja mellan dessa former av dramatiserande gestaltning och sådana gestaltningsprocesser som förekommer i renodlat diegetiska förmedlingar. Stilistisk

gestaltning, eller *showing* som det kallas inom narratologin,²⁵ innebär också, i viss mening, att ett uttryck avbildar sig självt men alieneras från sin rent deskriptiva funktion. Och en rent stilistisk gestaltning kan naturligtvis också tvinga fram varierade responser hos läsare och lyssnare. Men i den dramatiserade retoriseringen är den *sceniska* dimensionen hos gestaltningen mycket starkare. Här närvarandegörs uttrycken via en medial gestaltning som ställer dem inför oss och förvandlar oss till publik i en position där vi från de avstånd som den mediala kommunikationen upprättar kommer att *betrakta* uttrycken, samtidigt som de inte sällan utsätter oss för en stark emotionell påverkan.

Ett exempel på detta är uttrycket ”folkvett” som även det retoriserar under pandemin. Startskottet för processen är statsministerns pressträff den 27 mars 2020, där han i samband med den nya bestämmelsen om förbud mot allmänna sammankomster med fler än 50 personer framhåller att: ”Nu är det folkvett som gäller.” Uttalandet väcker stor uppmärksamhet i nyhetsmedierna; det reproduceras, tolkas och debatteras. I diskussionerna framträder retoriseringen genom att ”folkvett” blir utgångspunkt för argument som inte bara har med ”sunt förnuft” att göra, utan även med skuld, trotsighet och inskränkningar av frihet.²⁶ Hur retoriseringen på allvar innebär incitament för formuleringen av nya budskap, illustreras av till exempel Karin Ohlsson som i *Expressen* associerar uttrycket med förnuftsprincipen ”hålla huvudet kallt, hjärtat varmt och händerna rena”, som i sin tur kopplas samman med Feliks Dzerzjinskij, ledaren för Sovjets första hemliga polis, Tjekan, ”[...] en inspirationskälla för Stasi och dess fruktade chef Erich Mielke, som under tre decennier – ända fram till murens fall – styrde DDR:s ondskefulla säkerhetspolis.” I en argumentation som starkt ironise-

rar över det egna ansvarets princip, kopplas så folkvettet samman med historiska skräckvälden:

Kallt huvud, varmt hjärta, rena händer. Orden som en gång ekade av den europeiska skräckhistorien har tagit ny gestalt som rättensnöre för ett land i pandemins undantagstillstånd. Tre humanistiska budord att hålla fast vid medan Covid-19 klättrar uppför kurvan. Jag tror att det var ungefär samma sak som Stefan Löfven var ute efter när han häromdagen glädjande nog uppmanade till det lite ålderdomliga ”folkvettet”.²⁷

Här spelas folkvettets argumentativa potential ut mot en dramatiserad fond av historiska övergrepp. Den specifikt gestaltande dimensionen framträder i hur uttrycket upprepas och projiceras på en medial scen, där uttrycket i sig blir föremål för uppmärksamheten, och där det görs till en spelpjäs i ett drama vars scenografi materialiseras i den tablå av historiska händelser som binder nya föreställningar och idéer vid uttrycket. Uttryckets ”illusoriska” karaktär ligger i att samtidigt som uttrycket ges ett påtagligt liv och en distinkt närvaro genom skribentens drivna raljans, så framstår det som starkt avbildat och förvrängt; det är alldeles uppenbart en karikatyr av ”folkvettet” som här ges en scenisk gestaltning.

Att det finns en teatral, gestaltande dimension i denna retorisering, där uttrycket kopplas samman med idéer som ligger långt ifrån gängse innebörder, iakttas även hos Johan Hakelius, som senare under pandemin, efter statsministerns skandaliserade köprunda före jul, i *Aftonbladet* formulerar en potentiell associationskedja knuten till folkvettet:

Det finns ord som börjar på ”folk” som är rätt gemytliga, om än en aning gillestugiga: folkrace, folkdans, folklustspel. Det finns ord som börjar på ”folk” som är torrt skrumpna: folkbokföring, folknkyrkerhet, folkpartist. Det finns ord som börjar på ”folk” som är direkt skräckinjagande: folkdomstol, folkrepublik, folkmord. Var på den där skalan tycker ni att man ska placera in ”folkvett”?²⁸

Framträdande är här den mediala projektionen av det retoriserade uttrycket; hur det ställs fram på en offentlig scen tillsammans med ett karaktärsgalleri som sträcker sig från ”folkbokföring” till ”folkmord”. Det är en iscensättning som bjuder in till en publik bedömning av relationen mellan de i dramat uppträdande gestalterna. Citatet illustrerar också hur den dramatiserade retoriseringen kan försätta ett uttryck i ett slags ”fritt fall”, där dess betydelse och relevans inte längre styrs av ett episkt stabilt, auktoritärt berättarperspektiv, till exempel statsministerns, eller något lexikon, utan där det snarare är uttryckets potential att attrahera nya associationer, nya retoriska topiker och möjligheter att formulera budskap som avgör både hur det kommer att förstås och användas.

Vad som sker i retoriseringen är i en väsentlig mening en demonstration och projektion av de retoriserade uttrycken, vilket bekräftas av att flera uttryck under året också blir föremål för nyhetsartiklar och krönikor.²⁹ Att dessa uttryck ställs fram och via upprepningen ges en så påtaglig närvaro gör också att de blir intressanta som uttryck betraktade. Det blir tydligt att dessa uttryck både har en historia av innebördsmässig kontinuitet, och att de är på väg någonstans, mot en modifiering av både sina innebörder och sitt retoriska kapital. Retoriseringens gestaltning gör just detta sammanfall mellan kontinuitet och uppbrott särskilt framträdande.

Gestaltningen och de illusioner denna bär med sig är också vad

som framkallar andra typer av responser än de som kan kopplas till uttrycken i deras icke-retoriserade framträdanden. Om mottagandet av ett icke-retoriserat uttryck präglas av behärskad betydelseartikulation, så kan mottagandet av dramatiserade, retoriserade uttryck i många fall beskrivas som mera känslomässigt. Om detta vittnar en mängd reaktioner under pandemin på de uttryck som beskrivits ovan. Att ett uttryck dels uppträder i sin egen skepnad, men dels också, genom att spridas över flera röster, ”öppnas” för olika förståelser underlättar en emotionell investering i uttrycken. När Regeringen och Folkhälsomyndigheten beslutar att sammankomster med fler än åtta personer inte är tillåtna, så genomgår uttrycket ”åtta” en flagrant retorisering. Uttrycket sprids som en löpeld i sociala och andra medier, härigenom upprepas det och avbildas, och kommer att associeras med en mängd olika idéer. Den centrala frågan: ”Varför just åtta?” ställer uttrycket i en lång rad av blyxtbelysningar, där uttrycket kommer att kringgärdas framför allt av olika ironiska utspel och förlöjliganden.³⁰ ”Åtta” har i sina icke-retoriserade framträdanden en relativt oproblematiserad, för att inte säga exakt innebörd. Men i retoriseringsprocessen sker en gestaltning av uttrycket. Det ställs fram på en offentlig scen och görs till föremål för ett publikt betraktande där dess anknytning till idéer och budskap bortom det rent numerära skapar helt nya möjligheter att reagera starkt på dess framträdande.

Den dramatiserade retoriseringens gestaltungsprocess innebär alltså i grunden att de retoriserade uttrycken frigörs från ett stabilt berättarperspektiv, och genom sin spridning över flera röster, öppnar fältet för helt andra typer av responser än vad som är fallet innan uttrycken genomgår retoriseringen. För att skapa ytterligare perspektiv på hur denna övergång från en episk till en dramatisk funktionalitet kan förstås, vill jag lyfta fram några rituella drag i retoriseringen.

Sparagmos—ritualisering

Möjligheten att beskriva retoriseringsprocesser som dramatiska och gestaltande hänger naturligtvis samman med att offentlig kommunikation idag generellt har karaktär av skådespel.³¹ Det är kommunikation som människor i regel iakttar snarare än deltar i, samtidigt som upplevelsen av att delta kan vara påfallande stark, inte minst genom de känslor som offentliga utspel har en tendens att framkalla.³² Men till de dramatiska gestaltningar som språkliga uttryck blir föremål för på den offentliga scenen kan också knytas en *rituell* dimension. Till ritualens kännetecken hör att den är cyklisk, det vill säga återkommande, och att den följer vissa mönster, egenskaper som under covid 19-pandemin kunnat iakttas i exempelvis politikernas och myndigheternas regelbundet återkommande presskonferenser, liksom i nyhetsmediernas dagliga och igenkännbart inramade rapporteringar. En ritual utgör därtill en bearbetning av något, av den förändring som pågår, samtidigt som den speglar denna förändring. I följande avsnitt kommer jag att lyfta fram denna rituella dimension, och röra mig fram emot en beskrivning av de retoriserade uttrycken som föremål för vad som kan liknas vid *sparagmos* – det rituella sönderlitandet av ett offer. Sparagmos beskriver hur något sönderdelas i en akt av generativt våld,³³ och en viktig fråga är vad denna bild av desintegration överförd på de retoriseringsprocesser som här beskrivits kan säga oss om den retoriska kommunikationens förutsättningar idag.

Jag ska återkomma till sparagmos specifikt senare i artikeln, men vill först beskriva utifrån vilka utgångspunkter de retoriserade uttrycken under covid 19-pandemin betraktas som föremål för ritualer. Med inspiration hämtad från den brittiske antropologen Victor Turner vill jag beskriva dessa retoriserade uttryck som ”rituella

symboler”. Ett skäl till att Turners begrepp passar bra i sammanhanget är att han studerar sådana symboler i vad han kallar ”sociala dramer”, ett begrepp som inspirerats av Kenneth Burke, och som jag vill knyta till den dramatiserande, gestaltande tendensen i retoriseringsprocesserna.³⁴ Begreppet ”socialt drama” utvecklades av Turner genom studier av Ndembu-folket i Zambia, men den ”komparativa symbologi” som blir hans metod omfattar inte enbart traditionellt etnografiskt material, utan även “[...] the symbolic genres of the so-called 'advanced' civilisations, the complex, large-scale industrial societies.”³⁵ Turners intresse är vänt mot “[...] the types of socio-cultural processes and settings in which new symbols, verbal and non-verbal, tend to be generated”, och härigenom kommer han, under inflytande av Arnold van Gennep (1873–1957) att särskilt intressera sig för övergångsritualer och gränserfarenheter som meningsbärande och meningsskapande processer, men också som sociala dramer som uttrycker och återspeglar sociala förändringar.³⁶ Perspektivet är i hög grad relevant för förståelsen av retoriseringsprocesser som rituella: en retoriseringsprocess markerar, i likhet med pandemin själv, en övergång från ett stadium till ett annat, och det rör sig om en generativ process, där nya betydelser skapas och där förändringen – som drama betraktat – också bär med sig en social transformation.

Turners analyser av sociala dramer är inriktade på krissituationer av olika slag, och hans perspektiv lånar sig gärna till sådana händelser som en pandemi. I det här sammanhanget vill jag inskränka fokus till den dramatiserade retoriseringen, och beskriva denna som ett socialt drama, det vill säga, med Turners ord, som “[...] an eruption from the level surface of ongoing social life, with its interactions, transactions, reciprocities, its customs for making regular, orderly sequences of behavior.”³⁷ Retoriseringen är alltså, i likhet

med det sociala dramat, en ”eruption”, ett utbrott som innebär en avvikelse från det reguljära, som speglar en ”kris” och som drivs av starka emotioner: ”It is propelled by passions, compelled by volitions, overmastering at times any rational considerations.”³⁸ Som exempel kan återigen uttrycket ”det normala” anföras. Dess upprepningar i offentligheten under pandemin leder fram till en punkt där uttrycket inte längre tolereras utifrån dess etablerade associationer och innebörder, utan blir föremål för starkt emotionella utspel och modifierande diskussioner, liksom det sätts i samband med idéer och budskap som kontrasterar mot tidigare användningar.

Ser man närmare på det sociala dramas utformning hos Turner så kan dess fyra faser, ”[...] breach, crisis, redress, and *either* reintegration or recognition of schisms”³⁹ illustrera möjliga strukturer i den dramatiserade retoriseringen. Retoriseringens sociala drama bryter ut när ett uttryck blir föremål för en rad upprepningar och separerande tolkningar i offentligheten, så som varit fallet med exempelvis ”det normala”, men även ”rekommendation” och ”råd” under covid 19-pandemin. De iterationer och avbildningar som uttrycken blir föremål för synliggör uttryckens kris, och i de offentliga diskussionerna kring dessa rituella symboler, framträder både själva krisen och den ”redressiva” fas, där olika krafter försöker komma till rätta med de oklarheter som präglar symbolerna. I likhet med hur ett socialt drama kan utmynna antingen i ”reintegration” eller ”recognition of schisms” kan en retorisering innebära att ett uttryck mer eller mindre återförs till den rådande ordningen eller fortsatt kantas av olika förståelser och tillämpningar. Just i den redressiva fasen försöker inte sällan auktoritära röster att upprätta en ordning, vilket vi redan sett exempel på i inrikesministerns offentliga deklaration av hur ”rekommendation” korrekt ska förstås, liksom i myndigheters utförliga beskrivningar av vad en mängd uttryck

kopplade till coronapandemin betyder och hur de ska användas.⁴⁰ Turner skriver: ”In order to limit the contagious spread of breach, certain adjustive and redressive mechanisms, informal and formal, are brought into operation by leading members of the disturbed.”⁴¹ Sådana redressiva, reglerande språkliga utsagor blir mycket vanliga från myndighets- och politiskt håll, men även från andra debattörer under pandemin. Ett exempel är Widar Andersson som den 29 mars 2020 rycker ut till statministerns försvar vad gäller just folkvettet: ”Antingen kommer vi tillrätta med virusets härjningar på ett bra sätt och då återgår vi snabbt till ett mer normalt liv. Eller så visar det sig att trots alla livräddningsförsök så fortsätter Coronan att ta liv och då får vi böja oss för det och återgå till normaliteten utifrån det läget. Att ha folkvettet med sig på den resan är tryggt och klokt. Folkvettet har chans att dämpa och förkorta krisen.”⁴² Retoriseringen framvisar rituella symboler vars betydelse drar åt en mängd olika håll, och som sätts i samband med en mängd disparata budskap, vilket föranleder regulativa och modifierande utspel av detta slag.

Den dramatiserade retoriseringen rituella skepnader och de bearbetningar som dessa processer innebär, framträder också om man tar fasta på Turners distinktion mellan *initiationsritualer* och *säsongsritualer*. Enligt Turner har initiationsritualer en tendens att trycka ned människor innan de lyfter upp dem, som exempelvis vid konfirmationer eller giftermål, där människor tvingas till ödmjukhet innan de upphöjs till nya positioner i nya sociala sammanhang. Omvänt har säsongsritualer en tendens att lyfta upp människor innan dessa åter kuvas.⁴³ Karnevaler kan exempelvis skapa en känsla av tillfällig befrielse innan vardagen åter tar över. Motsvarande mönster kan iaktas i de dramatiserade retoriseringarna, där till exempel retoriseringen av ”det normala” har påtagligt karnevaliskt frigörande drag, men där användningen av ordet tenderar att falla tillbaka i

tidigare användningar.⁴⁴ Signifikativt är också att i dessa ”karnevaliska” dramatiseringar och retoriseringar så är det inte den politiska makten som talar. Flera av de språkliga nybildningar som växer fram under coronapandemin, som till exempel ”hemester”, ”hobby-epidemiolog” och liknande, och som i sin tur inte sällan retoriseras, har denna karnevaliska, tillfälligt frigörande karaktär. Andra retoriseringsprocesser har en närmare koppling till initiationsritualer. De har en avgjort disciplinerande karaktär, och initieras i regel av de maktbärande som i sin kommunikation eftersträvar att lyfta befolkningen till nya nivåer av förståelse och kunskap. Inrikesministrarnas, liksom flera myndigheters uppfostrande ambition i definitionen av ”rekommendation” och ”råd” är ett exempel på detta. Men även statsministrarnas maningar till ”folkvett” och ”allvar” (som i ”Det är allvar nu”)⁴⁵ kan knytas till det initiationsrituella.

En viktig tanke hos Turner är att ritualen skiljer sig från ceremonin, och skillnaden är betydelsefull om vi vill närma oss en förståelse av specifikt *vad* det är som en ritual bearbetar, vilken kris det handlar om som ritualen är ett svar på. Turner skriver att ceremonin är *indikativ*, under det att ritualen är *transformativ*.⁴⁶ Ceremonins indikativa funktion kan kopplas samman med vad som tidigare beskrivits som en episk, narrativ utsägelseposition, en position som Turner associerar med en ”vetande” attityd. Ritualens transformativa dimension ligger i att den istället är *subjunktiv*, ett tillstånd som snarare kännetecknas av ett sökande, kopplat till sådant som ”begär, önskan, hypoteser och möjligheter” – det subjunktiva representerar ett ”om så vore”.⁴⁷ Samtidigt beskriver Turner det subjunktiva som det indikativas moder.⁴⁸ En av ritualens främsta funktioner är således att upprätta, ibland återupprätta, en ordning som utmärks av det indikativa. Därav ritualens dramatiska form. En ritual kan förefalla kaotisk, irrationell och våldsam, men i själva verket är den

strängt formmässig och utgör (här citerar Turner i sin tur Sally F. Moore och Barbara Myerhof) ”[...] a declaration of form against indeterminacy.”⁴⁹ Perspektivet är relevant även för de retoriseringsprocesser som här studeras. Den dramatiserade retoriseringen kan ge ett oordnat intryck genom den förvirring som skapas kring olika symbolers innebörder, men i själva verket uttrycker detta kaos en strävan efter innebördsmässig stabilitet, efter konsensus kring förståelsen av ett uttryck.

Det är utifrån denna förståelse av ritualens funktion jag vill tolka de retoriseringsprocesser som beskrivits ovan. Dessa processer är rituella i så måtto att de utgör ett svar på en kris som kommit att känneteckna uttrycken i deras indikativa skepnad. Den gestaltning och dramatisering som uttrycken blir föremål för, som en respons på denna kris, försätter uttrycken i ett subjunktivt tillstånd, där retoriseringens transformationer syftar till att ge uttrycken en förnyad indikativ stabilitet. Retoriseringens gestaltande och dramatiska dimension ger ritualen dess form i denna process. Det är också här begreppet *sparagmos* blir relevant för att beskriva de transformationer som aktiveras i retoriseringen. Som René Girard (1923–2015) visat, bland annat i sin läsning av Euripides *Bacchanterna*, kan *sparagmos* betraktas som ett rituellt offer av en syndabock. Den imitation av det gudomliga som Pentheus gör sig skyldig till i Euripides drama kan inte tolereras av kollektivet, utan Pentheus förvandlas till ett surrogatoffer som blir föremål för massans kollektiva bestraffning. Att imitationen inte kan tolereras är i sin tur en följd av vad Girard kallar ett *mimetiskt begär*, det vill säga att individer imiterar varandras drivkrafter, något som gör dem alltmer lika varandra, och därmed utvecklar rivaliteter. *Sparagmos* utgör en differentiering av den hotande likhet som framkallar denna rivalitet, i Euripides fall rivaliteten mellan Pentheus och Dionysos.⁵⁰ Det är

på ett liknande sätt med de retoriserade uttryck som här studeras. Retoriseringen av ett uttryck markerar en kris där dess förment falska innebörd inte längre kan tolereras av ett kollektiv, utan måste göras till föremål för en desintegration, en differentiering. En retoriseringsprocess synliggör således rivaliserande innebörder liksom den synliggör det hot som dessa innebörder, på samma sätt som avgudabilden, utgör. I likhet med hur surrogatoffret hos Girard tjänar till att "[...] polarize all the fears, anxieties, and hostilities of the crowd [...]"⁵¹ vittnar ett retoriserat uttryck om en kollektiv rädsla för närvaron av en falsk innebörd. Återigen kan uttrycket "det normala" anföras. Under pandemin framstår flera offentliga utspel kring uttrycket som närmast panikartade, och det uppstår en emotionellt laddad dragkamp om uttryckets korrekta innebörd och retoriska potential. När Naomi Klein utbrister: "Normal was Australia on fire!" så är det en reaktion mot att den upprepade användningen av uttrycket "normal" genererat en falsk innebörd som binder uttrycket vid något förflutet, oförstört och eftersträvanvärt, och hennes utspel tjänar till att differentiera uttrycket, rena det från dess falska konnotationer. Det är på samma sätt i reaktionerna mot uttrycket "folkvett". Retoriseringen av uttrycket visar att det uppstår en rivalitet kring dess innebörd, och uttrycket genomgår flera mediala offerritualer där det sönderdelas och sprids ut med syftet att detronisera dess förment falska innebörd. Viktigt att betona här är också desintegrationens *kollektiva* karaktär i både offerritualen och retoriseringsprocesserna. I de retoriseringar som här studerats är uttryckens transformationer helt beroende av den kollektiva spridning och de upprepningar som uttrycken utsätts för i offentligheten. Även här fungerar det mimetiska begäret som retoriseringsprocessens motor; retoriseringen drivs av hur människor i offentligheten övertar och avbildar varandras begär

efter att manifesteras en oförfalskad innebörd.⁵² Återigen kan "det normala" illustrera processen. I retoriseringen utvecklas en "trend" kring att kommentera uttrycket, en trend som i sin tur har potential att framkalla nya rivaliteter. Det är strängt taget inte uttrycket i sig självt som driver den retoriseringsprocess som här beskrivits, utan snarare att människor av varandra inspireras till att upprepa, gestalta och återerövra uttrycket på den offentliga arenan.

Vad som sker i en retoriseringsprocess är alltså att språkliga uttryck i en mening desintegreras, slits isär. Konkret kan processen iaktas i den mångfald av olika betydelser och användningar som utvecklas kring uttrycken, men också i att de sätts i förbindelse med en ökad mängd idéer och budskap. Desintegrationen framträder således i retoriseringens ökade distribution av retoriska topiker liksom i den betydelsespridning som uttrycken uppvisar. Viktigt är samtidigt att desintegrationen i retoriseringsprocessen, i likhet med det våld som utövas inom ramen för sparagmos, utgör ett *generativt* våld, vars syfte är att rena uttrycken från falska kopplingar mellan uttryck och innehåll.⁵³ Precis som i offerritualen kan en retoriseringsprocess ge intrycket av något kaosartat och spontant – den visar oss uttryckets betydelsemässiga och retoriska instabilitet – men processen är hela tiden orienterad mot upprätthållandet av en ordning befriad från bedrägliga representationer. Häri ligger det specifikt rituella i retoriseringen. Den utgör en kollektiv bearbetning av ett språkligt uttrycks betydelsemöjligheter. Dess spridda betydelser och nya retoriska möjligheter utgör en kaosartad motbild till den rena innebörd som eftersträvas. Därför kan retoriseringen, på samma sätt som sparagmos, med Turners ord beskrivas som ett "liminalt" tillstånd. Det handlar om en övergångsfas där det igenkännbara plockas isär, men där processen hela tiden är orienterad mot ett upprättande av en ny ordning: "[...] in liminality people 'play' with the elements

of the familiar and defamiliarize them. Novelty emerges from the unprecedented combinations of familiar elements.”⁵⁴ Mönstret känns igen från de funktioner vi kan förknippa med ett dramatiskt berättande, i synnerhet tragedin: dramat visar oss representationer av det som kan vara både bräckligt och fruktansvärt, men i den särregna kombinationen av emotionellt deltagande och fysisk distans förverkligas en process av rening.

Den rituellt präglade desintegrationen av språkliga uttryck kan illustreras med ytterligare ett exempel på en retoriseringsprocess som bär på dramatiserande inslag. Det handlar om uttrycken ”social distans” och ”social distansering” som under covid 19-pandemin får centrala roller på den offentliga scenen. Uttrycket ”social distansering” är när pandemin bryter ut inte nytt, utan förekommer redan i början av 2010-talet,⁵⁵ men under pandemin får det förnyad aktualitet genom att i hög grad fungera som en språklig konkretisering av den svenska coronastrategin. I och med att uttrycket används av ledande politiker och av Folkhälsomyndigheten får det en snabb och bred spridning i samhället. Uttrycket upprepas således, och iterationen innebär också att uttrycket dramatiskt avbildas och gestaltas genom en mångfald av representationer i offentligheten. Sönderdelningen av denna rituella symbol kan iaktas på flera plan. Från den stabila indikation som uttrycket ”social distans” har innan pandemin, övergår det till ett subjunktivt tillstånd där dess spridning över allmänhetens mångfald av röster kommer att förknippa det med myriader av idéer och budskap. Delvis förverkligas spridningen genom uttryckets ambivalens – en fråga som diskuteras är till exempel vad social distans är – vilket föranleder myndigheter och andra aktörer att publicera definitioner och instruktioner kring denna sociala distansering: (”Social distansering är en åtgärd som syftar till att bromsa upp eller åtminstone jämma ut de akuta effekt-

erna av pandemin. Det görs genom att människor aktivt håller en distans om minst en meter mellan varandra.”⁵⁶) Men uttrycket kommer också att fungera som utgångspunkt för en mängd andra argumentativa uppsåt. Det dyker exempelvis upp i utpekanden av särskilda grupper (”Stockholmare sämst i västvärlden på social distansering”),⁵⁷ i marknadsföringsargumentation (”Skydda personal och kunder med vårt sortiment av produkter för social distansering”),⁵⁸ och som en mycket återkommande signal från privatpersoner att man agerar på ett korrekt sätt (”Kaffe intogs som så ofta med X och Y. Självklart med social distans.”) Därtill kan läggas att uttrycket såsom en konkretisering av den svenska coronastrategin givetvis blir föremål för en mängd satiriska utläggningar. I krönikor kan uttrycket komma att förknippas med Sveriges geografiska storlek, men också med den coola och till och med ”kalla” svensken.⁵⁹

Bortsett från att dessa uttryck intensivt reproduceras i offentligheten och därtill av en stor mängd människor, blir de under pandemin föremål för en stor mängd disparata förståelser. Som tidigare nämnts är ”social distansering” med dess varianter ett uttryck som i hög grad fungerar som en konkretiserande bild av den svenska coronastrategin. I denna roll står uttrycket också i stark kontrast till alternativa strategier. Social distansering kan till exempel i debatten ställas i motsättning till munskydd som en alternativ åtgärd, eller till en nedstängning av samhället.⁶⁰ Och i ett sådant sammanhang kan den sociala distanseringen knytas till argument som lyfter fram landets höga sociala tillit – att det finns starka band och ett manifest förtroende mellan politiker, myndigheter och befolkning.⁶¹ Härigenom associeras uttrycket också till en bild, inte enbart av den svenska coronastrategin, utan även av svenska attityder och en svensk mentalitet. Som en åtgärd starkt beroende av en kollektiv uppslutning, ett ”gemensamt ansvar” knyts uttrycket även till

argument för solidaritet.⁶² Vad som sker i retoriseringen av ”social distansering” är alltså inte enbart att uttrycket kommer att förstås på en mängd olika sätt, utan att dess argumentativa möjligheter, dess anknytning till olika idéer och budskap, snabbt mångdubblas. Och det är just intrycket av denna mångfald representationer, och möjligheten att på kort tid ta del av så många olikartade användningar och anknytningar till argument av olika slag, som skapar intrycket av uttryckets sönderdelning på den offentliga scenen. Uttrycket håller inte samman, utan sprids exponentiellt i medialt mycket konkreta projektioner av dess retoriska kapital. Liksom i offerritualen synliggörs således i retoriseringens desintegration en bräcklighet hos uttrycket, men samtidigt också en stark strävan efter att manifesteras dess korrekta skepnad och innebörd.

Flera av de retoriseringsprocesser som här beskrivits är förhållandevis diskreta. Men den våldsamma sidan av sparagmos, som själva ritualen ursprungligen förknippas med, kan samtidigt anas i exempel som visar oss strider och starka reaktioner kring retoriserade uttrycks innebörder och användningsområden. Det gäller även ett uttryck som ”social distansering”. Framträdande under covid 19-pandemin är till exempel de starka ifrågasättanden som formuleras kring uttryckets användning. Ett av de redressiva inslagen i denna debatt utgörs av de krav som framförs på att uttrycket ”social distansering” ska ersättas av ”fysisk distansering”, och gärna kompletteras med uttryck som ”emotionell närhet”.⁶³ Under 2020 föreslås ”physical distancing” också av WHO som en korrekt benämning, och i ett upprop från en grupp läkare vid Karolinska Institutet förs följande argument fram för en alternativ formulering:

Social distansering förknippas ofta med psykosocial utslutning och negativa attityder samt bristande socialt stöd för personer med

psykiska och psykosociala problem, statslösa och hemlösa samt etniska och andra minoriteter. Inte minst upplevs det som avståndstagande och kränkande av självmordsnära individer. Många (både unga och gamla) i de grupper som nämnts är extremt känsliga för det språkbruk som används och för andra människors attityder.⁶⁴

Citatet illustrerar just den bräcklighet som uttryck kan uppvisa under retoriseringsprocesser. Desintegrationen tar här form som ett blottläggande av uttryckets fruktansvärda innebörd och ödesdiga konsekvenser. Det är ett uttryck som måste offras. ”Social distansering” blir i denna ritual föremål för en sönderdelning som synliggör olämpliga implikationer och som stigmatiserar och skuldbelägger uttrycket. Men härigenom skapas också något nytt kring detta uttryck. Ur den desintegrerade motbilden av en opassande formulering växer ett auktoritärt motsvar och ett begreppsligt korrekt uttryck (”fysisk distansering”) fram, knutet till den handling som utgörs av att hålla avstånd. En nytt ”renat” uttryck och en ny ”renad” innebörd har utkristalliserats genom desintegrationen av det retoriserade uttrycket. Signifikativt för styrkan i retoriseringsprocessen är dock att även detta uttryck genomgår en retorisering med dramatiska inslag. Ett exempel är Emma Frans, som i anslutning till de krav som förs fram på ”fysisk distansering” som korrekt benämning skriver: ”Vill hålla distans till alla som känner sig tvungna att förklara att det heter fysisk distans.”⁶⁵ Även ett uttalande som detta uppvisar offerritualens desintegrerande kännetecken, men här utmynnar inte reningsprocessen i ett nytt uttryck, utan snarare i den outtalade attityd som kan läsas in i utspelet. Att läsa in en sådan attityd och kanske identifiera sig med den är också att ge rum åt en ny, renad innebörd som skapas ur den motbild av det retoriserade uttrycket som formulerats.

Ett viktigt påpekande är att det rituella i dessa retoriseringsprocesser inte har någon tydligt identifierbar avsändare. Det går inte att säga att politiker eller myndigheter arrangerar dessa ritualer, då skulle det ligga närmare till hands att tala om ceremonier. Den rituella strukturen följer snarast av de mediala villkor som sätter ramarna för den offentliga kommunikationen, och som underlättar för människor att imitera varandras begär och därmed rikta sina intressen åt ett och samma håll. Den ”kris” som den dramatiserade retoriseringen utgör ett svar på, handlar i hög grad om svårigheterna att i denna mediala situation upprätthålla ett episkt, indikativt och därmed stabilt berättarperspektiv. På det sättet fungerar den offentlighet vi möter via medier som en scen, eller flera scener, som rituellt sprider och sönderdelar språkliga uttryck som kan formas till nya uttryck utifrån nya retoriska topiker. En fråga som vore intressant att undersöka är i vilken utsträckning denna typ av sönderdelning och ritualisering kan användas även strategiskt. Intressant vore till exempel att studera huruvida den demagogiska retorik som vuxit sig stark på den internationella politiska arenan under senare år strategiskt retoriserar, dramatiserar och ritualiserar kommunikationen i offentligheten. Donald Trumps långa rad av offentliga lögner kring exempelvis covid-19-pandemin erbjuder ett intressant material. När Trump den 19 juli 2020 i Fox News påstår att USA har den nästan lägsta dödligheten i covid-19 i världen, så är det uppenbart en lögn.⁶⁶ Men mot bakgrund av den systematiska användning av lögner som Trump gjort sig känd för, så blir påståendet inte intressant enbart utifrån sitt bedrägliga innehåll. För att dess retoriska värde ska kunna bedömas bör uppmärksamheten snarare vändas mot de retoriseringsprocesser påståendet aktiverar. En hypotes är att ett uttryck av det här slaget strategiskt kastas ut på den offentliga scenen just i syfte att befria uttrycket från dess

indikativa funktionalitet. En lögn av detta slag är ett påstående som är dömt att offras och sönderdelas, och i denna desintegration kan en mångfald av disparata betydelser och nya retoriska topiker kopplas till uttrycket. För publiken uppstår härmed möjligheter att reagera inte bara på uttrycket i sig, utan på den mångfald av responser, även kritiska, som uttrycket ger upphov till. I denna process är det inte längre uttryckets relation till ett etablerat betydelseinnehåll eller en verklighet som ger uttrycket dess retoriska kraft. Som subjunktiv, rituell symbol kan det istället bli föremål för ett kollektivt, generativt våld med potential att generera betydelser och retoriska möjligheter långt bortom vad uttrycket i sig indikerar.

Källor och litteratur

- Allen, Sigurd och Ester Pollack. ”Mediated Scandals”. I *Scandalous! The Mediated Construction of Political Scandals in Four Nordic Countries*. Red. Sigurd Allen och Ester Pollack, 9–28. Göteborg: Nordicom, University of Gothenburg, 2012.
- Andersson, Fredrik N.G. och Lars Jonung. ”Frivillig distansering bättre än tvång”. *Dagens Industri*, 2020-03-26. Hämtad 2021-06-16, <https://www.di.se/debatt/frivillig-distansering-battre-an-tvang/>.
- Andersson, Widar. ”Folkvett är nog det viktigaste vettet av allt”. *Folkbladet*, 2020-03-29. Hämtad 2021-09-10, <https://folkbladet.se/artikel/1l7w12wj>.
- Bengtsson, Jesper. ”Skärp er, detta får inte bli det nya normala”. *Dagens Arena*, 2020-11-25. Hämtad 2021-09-10, <https://www.dagensarena.se/opinion/skarp-er-detta-far-inte-vara-det-nya-normala/>.
- Bitzer, Lloyd F. ”The Rhetorical Situation”. *Philosophy & Rhetoric* 1 (1968): 1–14.
- Bjurwald, Lisa. ”Social distance, Swedish style”. *Politico*, 2020-02-27. Hämtad 2021-02-25, <https://www.politico.eu/article/social-distance-swedish-style/>.

- Booth, Wayne C. *The Rhetoric of Fiction* [1961]. 2 utg. Chicago: The University of Chicago Press, 1983.
- Burke, Kenneth. *A Grammar of Motives* [1945]. Berkeley, Los Angeles, London: University of California Press, 1969.
- Burke, Kenneth och Margaret Schlauch. "Twelve Propositions by Kenneth Burke on the Relation between Economics and Psychology". *Science & Society* 2 (1938): 242–253.
- Butler, Judith. *Gender Trouble: Feminism and the Subversion of Identity*. New York: Routledge, 1990.
- Debord, Guy. *La société du spectacle*. Paris: Buchet/Chastel, 1967.
- Edvinsson, Atle Morseth. "Pandemin har lärt oss vad solidaritet betyder". *Aftonbladet*, 2020-12-28. Hämtad 2021-06-16, <https://www.aftonbladet.se/ledare/a/rgzPQR/pandemin-har-lart-oss-vad-solidaritet-betyder>.
- Eklblom, Jonas. "Alla svenskar ska få sms med coronaråden". *Svenska Dagbladet*, 2020-12-11. Hämtad 2021-09-11, <https://www.svd.se/regeringen-haller-presstraff-2h7h>.
- Eriksson, Göran, Sallinen Pirttialo och Jani Annie Reuterskiöld. "Så föddes Sveriges coronaplan – spelet bakom kulisserna". *Svenska Dagbladet*, 2020-07-05. Hämtad 2021-09-10, <https://www.svd.se/forbered-er-pa-det-varsta-spelet-bakom-coronastrategin>.
- Euripides. "Bacchae". I Euripides. *Bacchae. Iphigenia at Aulis. Rhesus*. Översatt av David Kovacs, 12–156. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1983.
- Fahl, Hanna. "Smittsam kreativitet får coronaorden att sprida sig". *Dagens Nyheter*, 2020-05-18. Hämtad 2021-09-10, <https://www.dn.se/kultur-noje/smittsam-kreativitet-far-coronaorden-att-sprida-sig/>.
- Flashback Forum. "Nya restriktioner från och med 24 november". Hämtad 2021-02-24, <https://www.flashback.org/t3282231>.
- Fock, Carin. "Hemmajobbandet kan fortsätta många månader". *Arbetskydd*, 2020-09-07. Hämtad 2021-09-10, <https://www.arbetskydd.se/arbetsmiljo/hemmajobbandet-kan-fortsatta-manga-manader-7000517>.
- Folkhälsomyndigheten (hemsida). Hämtad 2021-01-02, <https://www.folkhalsomyndigheten.se/smittskydd-beredskap/utbrott/aktuella-utbrott/covid-19/foreskrifter-och-allmanna-rad/>.
- Frans, Emma. *Alla tvättar händerna: Min berättelse från året då alla skylldes på varandra*. Stockholm: Volante, 2021.
- Frans, Emma. Twitter 2020-04-19. Hämtad 2021-09-10, <https://twitter.com/dremmafrans/status/1251926346374283267>.
- Gennep, Arnold van. *Rites of Passage* [1969]. [*Les rites de passage: étude systématique des rites de la porte et du seuil, de l'hospitalité, de l'adoption, de la grossesse et de l'accouchement, de la naissance, de l'enfance, de la puberté, de l'initiation, de l'ordination, du couronnement, des fiançailles et du mariage, des funérailles, des saisons, etc.* (Paris: Emile Nourry, 1909)]. Översatt av Monika B. Wizedom och Gabrielle L. Caffee. London and Henley: Routledge and Kegan Paul, 2004.
- Girard, René. *Violence and the Sacred* [1977]. [*La Violence et le sacré* (1972)]. Översatt av Patrick Gregory. Baltimore: The Johns Hopkins University Press, 1979.
- Goldman, Peter. "Originary Iconoclasm: The Logic of Sparagmos". *Anthropoetics: The Journal of Generative Anthropology* 2 (2015). Hämtad 2021-09-11, <http://anthropoetics.ucla.edu/ap2002/2002goldman/>.
- Göteborgs universitet 2020-11-17. "Tillit spelar roll för coronastrategier". Hämtad 2021-06-16, <https://www.gu.se/nyheter/tillit-spelar-roll-for-coronastrategier>.
- Hakelius, Johan. "Löfven gjorde bort sig men folket står naket". *Aftonbladet*, 2021-01-01. Hämtad 2021-09-10, <https://www.expressen.se/kronikor/johan-hakelius/stefan-lofven-gillrade-fallan-och-klev-sedan-rakt-i-den/>.
- Hedlund, Viktor. "Tegnell: Det kommer lugna sig ordentligt". *Expressen*, 2020-03-22. Hämtad 2021-09-10, <https://www.expressen.se/nyheter/coronaviruset/tegnell-det-kommer-lugna-sig-ordentligt/>.
- Holmér, Åsa. "Ord i coronans spår". *Institutet för språk och folkminnen* 2020-04-03. Hämtad 2021-01-02, <https://www.isof.se/lar-dig-mer/bloggar/sprakradsbloggen/inlagg/2020-04-03-ord-i-coronans-spar---rekommendation>.
- Huss, Erik. "Vill vi tillbaka till det gamla vanliga igen?" *Svenska Dagbladet*, 2020-04-03. Hämtad 2021-09-10, <https://www.svd.se/vill-vi-tillbaka-till-det-gamla-vanliga-igen>.

- Hägglkvist, Jessica och Jenny Rosvall. *De äldre, vi andra och CoVid-19. En kritisk diskursanalys om äldres framställan i media i samband med CoVid-19 rekommendationerna under perioden 16–22 mars 2020*. Stockholm: Institutionen för socialvetenskap, Ersta Sköndal Bräcke högskola, 2020.
- Jakobson, Roman. ”Lingvistik och poetik”. I Roman Jakobson, *Poetik och lingvistik. Litteraturvetenskapliga bidrag valda av Kurt Aspelin och Bengt A. Lundberg. Med ett postscriptum av Roman Jakobson*. Översatt av Östen Dahl, 139–179. Stockholm: Bokförlaget Pan/Norstedts, 1974.
- Keen, Suzanne. *Narrative Form*. New York: Palgrave MacMillan, 1993.
- Kerpner, Joachim. ”Tegnell – ’Inte personligt ansvarig för fler äldre smittade’”. *Aftonbladet*, 2020-04-02. Hämtad 2021-09-15, <https://www.aftonbladet.se/nyheter/a/Xg796n/tegnell-inte-personligt-ansvarig-for-fler-aldre-smittade>.
- Klein, Naomi. *Facebook* 2020-04-17. Hämtad 2021-09-10, <https://ne-np.facebook.com/hoperevolutionforchange/posts/2618157774955715>.
- Liljeheden, Andreas. ”EU: Lång väg tillbaka till normala livet”. *Sveriges Radio*, 2020-04-15. Hämtad 2021-09-10, <https://sverigesradio.se/artikel/7452876>.
- Martens, Ann-Charlotte. ”Det är som om Tegnell aldrig har hört ordet ’årsrik’”. *Expressen*, 2020-05-28. Hämtad 2021-09-10, <https://www.expressen.se/ledare/ann-charlotte-martens/det-ar-som-om-tegnell-aldrig-har-hort-ordet-arsrik/>.
- Mehrens, Patrik och Jon Viklund. ”Retoriseringen av begreppet folk i 1800-talets Sverige”. *Rhetorica Scandinavica* 63 (2013): 54–71.
- Mellin, Lena. ”Vet regeringen något som vi andra inte gör?”. *Aftonbladet*, 2020-03-27. Hämtad 2021-09-10, <https://www.aftonbladet.se/nyheter/kolumnister/a/P9G6db/vet-regeringen-nagot-som-vi-andra-inte-gor>.
- Mokhtari, Arash. ”Munskydd – aktuellt och omdebatterat”. *Tidningen Vision*, 2020-11-02. Hämtad 2021-06-16, <https://vision.se/tidningenvision/arkiv/2020/nr7/munskudd-aktuellt-och-omdebatterat/>.
- Molén, Tomas och Karin Thurffjell. ”Vilken ideologi vinner maktkampen efter corona?”. *Svenska Dagbladet*, 2020-08-16. Hämtad 2021-09-10, <https://www.svd.se/vilken-ideologi-vinner-maktkampen-efter-corona>.
- Moore, Sally F. och Barbara Myerhof. ”Secular Rituals: Form and Meaning”. I *Secular Ritual*. Red. Sally F. Moore och Barbara Myerhof, 3–24. Assen: Van Gorcum & Comp., 1977.
- Nilsson, Torbjörn och Maggie Strömberg. ”Politikernas mörka bild: Covid är det nya normala”. *Expressen*, 2020-11-21. Hämtad 2021-09-10, <https://www.expressen.se/premium/politik/politikerna-famlar-i-blindo-morka-bilden-i-regeringen-covid-ar-det-nya-normala/>.
- Nylander, Johan. ”Stockholm är sämst i västvärlden på social distansering”. *Dagens Industri*, 2020-03-23. Hämtad 2021-09-15, <https://www.di.se/nyheter/stockholm-are-samst-i-vestvarlden-pa-social-distansering/>.
- Olbrechts-Tyteca, Lucie och Chaïm Perelman. *The New Rhetoric. A Treatise on Argumentation* 1969]. [*Traité de l'argumentation: La nouvelle rhétorique*. Paris: Presses Universitaires de France Paris, 1958]. Översatt av John Wilkinson och Purcell Weaver. London: University of Notre Dame Press, 1971.
- Olsson, Karin. ”Det är detta Löfvén [sic] menar med folkvett”. *Expressen*, 2020-03-29. Hämtad 2021-09-10, <https://www.expressen.se/kultur/karin-olsson/-det-ar-detta-lofven-menar-med-folkvett/>.
- Pettersson, Erik. ”Ett halvår med pandemin – från kris till det nya normala”. *Dagens Samhälle*, 2020-09-11. Hämtad 2021-09-10, <https://www.dagenssamhalle.se/samhalle-och-valfard/sjukvard/ett-halvar-med-pandemin-fran-kris-till-det-nya-normala/>.
- Smurfit Kappa (hemsida). ”Social distansering”. Hämtad 2020-06-16, <https://www.smurfitkappa.com/se/products-and-services/social-distancing>.
- Svensson, Anders. ”Veckans nyord: social distansering”. *Språktidningen*, 2020-03-23. Hämtad 2021-06-12, <https://spraktidningen.se/2020/03/veckans-nyord-social-distansering/>.
- Svensson, Britta. ”Jag har gjort allt rätt inför julen – även utan förnumstiga ministrar”. *Aftonbladet*, 2020-12-10. Hämtad 2021-09-10, <https://www.aftonbladet.se/nyheter/kolumnister/a/yRzxPr/jag-har-gjort-allt-ratt-infor-julen--aven-utan-fornumstiga-ministrar>.
- Svensson, Niklas. ”Smittskyddsexperten: Flera tusen svenskar kan dö”. *Expressen*, 2020-03-19. Hämtad 2021-09-10, <https://www.expressen.se/nyheter/smittskyddsexperten-flera-tusen-svenskar-kan-do/>.

Sveriges Radio. ”Man ska följa Folkhälsomyndighetens rekommendationer”. *Sveriges Radio*, 2020-04-01. Hämtad 2020-12-28, <https://sverigesradio.se/artikel/7443276>.

Sveriges Radio, *God morgon världen* 2020-03-29. Hämtad 2021-09-10, <https://sverigesradio.se/avschnitt/1467647>.

The Poynter Institute (hemsida), ”PolitiFact”, 20-07-20. Hämtad 2021-06-30, [mhttps://www.politifact.com/factchecks/2020/jul/20/donald-trump/donald-trump-wrong-say-us-has-one-lowest-mortality/](https://www.politifact.com/factchecks/2020/jul/20/donald-trump/donald-trump-wrong-say-us-has-one-lowest-mortality/).

Turner, Victor. *From Ritual to Theatre. The Human Seriousness of Play*. New York: Performing Arts Journal Publications, 1982.

Turner, Victor. ”Social Dramas and Stories About Them”. *Critical Inquiry* 7, nr 1 (1980): 141–68.

TV4, Perspektivpanelen 2020-04-02. Hämtad 2021-09-10, <https://www.tv4.se/klipp/va/12571611/linda-skugge-jag-ar-sa-skeptisk-tror-att-alla-ljuger>.

Uebel, Petronella. ”Därför får vi råd men inga förbud”. *Barometern*, 2020-04-05. Hämtad 2021-06-16, <https://www.barometern.se/nyheter/darfor-far-vi-rad-men-inga-forbud-2/>.

Wasserman, Danuta. ”Använd termen fysisk distansering!” *Tidskriften för svensk psykiatri* 2 (2020): 63.

Wasserman, Danuta m.fl. ”Fysisk distansering – korrekt begrepp för att minska smittan”. *Läkartidningen*, 2020-04-27. Hämtad 2021-09-10, <https://lakartidningen.se/opinion/debatt/2020/04/fysisk-distansering-korrekt-begrepp-for-att-minska-smittan/>.

Weaver, Benjamin. ”Euripides’ Bacchae’ and Classical Typologies of Pentheus’ Sparagmos’, 510–406 BC”. *Bulletin of the Institute of Classical Studies* 52 (2009): 15–43.

Westberg, Gustav. ”Corona, vaghet och skam. Om myndighetskommunikation och affekt på sociala medier”. *Språk och stil* 30 (2020): 5–31.

Wiman, Björn. ”Vi kan inte gå tillbaka till det normala”. *Dagens Media*, 2020-12-28. Hämtad 2021-09-10, <https://www.dagensmedia.se/medier/dagspress/bjorn-wiman-vi-kan-inte-ga-tillbaka-till-det-normala/>.

Noter

- 1 Victor Turner, *From Ritual to Theatre. The Human Seriousness of Play* (New York: Performing Arts Journal Publications, 1982), 61–88.
- 2 Euripides, *Bacchae*, 12–156. Euripides, *Bacchae. Iphigenia at Aulis. Rhesus*, red. och övers. David Kovacs (Cambridge, MA: Harvard University Press, 1983), 12–156. Se även Benjamin Weaver, ”Euripides’ Bacchae’ and Classical Typologies of Pentheus’ Sparagmos’, 510–406 BC”, *Bulletin of the Institute of Classical Studies* 52 (2009): 15–43. Min tolkning av sparagmos inspireras av René Girards diskussion av begreppet i *Violence and the Sacred* [1977], [*La Violence et le sacré* (1972)], övers. Patrick Gregory (Baltimore: The Johns Hopkins University Press, 1979), 130–132.
- 3 Patrik Mehrens och Jon Viklund, ”Retoriseringen av begreppet folk i 1800-talets Sverige”, *Rhetorica Scandinavica* 63 (2013): 54–71.
- 4 Jonas Ekblom, ”Alla svenskar ska få sms med coronaråden”, *Svenska Dagbladet* 2020-12-11.
- 5 Sveriges Radio, ”Man ska följa Folkhälsomyndighetens rekommendationer”, 2020-04-01.
- 6 Åsa Holmér, ”Ord i coronans spår”, *Institutet för språk och folkminnen* 2020-04-03. Se även Folkhälsomyndighetens förtydligande på myndighetens hemsida: ”Ett allmänt råd är inte bindande, utan en slags rekommendation för hur du kan göra för att uppfylla det som står i en lag, förordning eller föreskrift. Du måste inte göra exakt som det allmänna rådet säger. Men väljer du att göra på ett annat sätt, måste du visa att du uppfyller det som står i den bindande regeln. Vi på Folkhälsomyndigheten har till exempel tagit fram allmänna råd om covid-19 men även om bassängbad och buller inomhus. [...] En rekommendation är varken bindande eller kopplad till en bindande regel (till skillnad från ett allmänt råd). Däremot bygger en rekommendation på all den kunskap som finns inom ett visst ämne. Det är därför en god idé att följa en rekommendation som kommer från en myndighet.”
- 7 Se t.ex. Göran Eriksson, Jani Pirttialo Sallinen och Annie Reuter-skiöld, ”Så föddes Sveriges coronaplan – spelet bakom kulisserna”, *Svenska Dagbladet* 2020-07-05.

8 Redan titeln på Emma Frans bok *Alla toättar händerna: Min berättelse från året då alla skyllde på varandra* (Stockholm: Volante, 2021) vittnar om vilken central plats frågan om ansvar och skuld får i den svenska diskussionen om coronastrategin. Inte sällan tangerar dessa diskussioner frågan om det individuella kontra det kollektiva ansvaret, liksom om myndighetspersoners individuella ansvar: "Statsepidemiolog Anders Tegnell ser det som ett misslyckande att covid-19 tagit sig in i stor skala på landets äldreboenden. Men han tycker inte att han har något personligt ansvar för misslyckandet. – Vi har alla ett kollektivt ansvar i samhället för att skydda de äldre, säger han." Joachim Kerpner, "Tegnell – 'Inte personligt ansvarig för fler äldre smittade", *Aftonbladet* 2020-04-02.

9 Petronella Uebel, "Därför får vi råd men inga förbud", *Barometern* 2020-04-05.

10 Gustav Westberg har t.ex. visat att en lång rad av de rekommendationer som förmedlats av politiker och myndigheter under 2020 blir föremål för starkt satiriska framställningar på bloggar, och han kopplar samman tendensen med uttryckens och kommunikationens otydlighet. Gustav Westberg, "Corona, vaghet och skam. Om myndighetskommunikation och affekt på sociala medier", *Språk och stil* 30 (2020): 5–31.

11 Niklas Svensson, "Smittskyddsexperten: Flera tusen svenskar kan dö", *Expressen* 2020-03-19, intervju med Johan Giesecke: "Du fyllde 70 år i höstas och tillhör därmed själv riskgruppen för att drabbas allvarligt av det här viruset, enligt Folkhälsomyndigheten. Vad tänker du om det? – Det tror jag inte på. Jag är ju en pigg 70-åring."

12 Ann-Charlotte Marteus, "Det är som om Tegnell aldrig har hört ordet 'årsrik'", *Expressen* 2020-05-28.

13 Andreas Liljeheden, "EU: Lång väg tillbaka till normala livet", *Sveriges Radio* 2020-04-15. Under pandemin iakttas ett ökat intresse för hur äldre karaktäriseras i media, vilket kan ses som ett utslag av hur uttrycket kommer att omges av en förstärkt argumentativ laddning. Se t.ex. Jessica Häggkvist och Jenny Rosvall, *De äldre, vi andra och CoVid-19. En kritisk diskursanalys om äldres framställan i media i samband med CoVid19 rekommendationerna under perioden 16–22 mars 2020* (Stockholm: Institu-

tionen för socialvetenskap, Ersta Sköndal Bräcke högskola, 2020).

14 Carin Fock, "Hemmajobbandet kan fortsätta många månader", *Arbetskydd* 2020-09-07.

15 Viktor Hedlund, "Tegnell: Det kommer lugna sig ordentligt", *Expressen* 2020-03-22.

16 Naomi Klein, *Facebook* 2020-04-17.

17 Erik Huss, "Vill vi tillbaka till det gamla vanliga igen?" *Svenska Dagbladet* 2020-04-03.

18 Björn Wiman, "Vi kan inte gå tillbaka till det normala", *Dagens Media* 2020-12-28.

19 Erik Pettersson, "Ett halvår med pandemin – från kris till det nya normala", *Dagens Samhälle* 2020-09-11.

20 Torbjörn Nilsson och Maggie Strömberg, "Politikernas mörka bild: Covid är det nya normala", *Expressen* 2020-11-21.

21 Jesper Bengtsson, "Skärp er, detta får inte bli det nya normala", *Dagens Arena* 2020-11-25.

22 Se t.ex. Kenneth Burke, *A Grammar of Motives* (New York: Prentice Hall, 1945). Nämnas kan även perspektiv inom performativitetsteori, exempelvis Judith Butler, *Gender Trouble: Feminism and the Subversion of Identity* (New York: Routledge, 1990); perspektiv inom media- och kommunikationsvetenskap, t.ex. Sigurd Allen och Ester Pollack, "Mediated Scandals", i *Scandalous! The Mediated Construction of Political Scandals in Four Nordic Countries*, red. Sigurd Allen och Ester Pollack (Göteborg: Nordicom, University of Gothenburg, 2012), 9–28.

23 Se t.ex. Suzanne Keen, *Narrative Form* (New York: Palgrave MacMillan, 1993), 1–5.

24 Härigenom är retoriserade uttryck också behäftade med vad som liknar en "poetisk funktion" i Roman Jakobsons mening. Roman Jakobson, "Lingvistik och poetik", övers. Östen Dahl, i Roman Jakobson, i *Poetik och lingvistik. Litteraturvetenskapliga bidrag valda av Kurt Aspelin och Bengt A. Lundberg. Med ett postscriptum av Roman Jakobson* (Stockholm: Bokförlaget Pan/Norstedts, 1974), 139–179. Jakobson skriver: "Genom att framhäva tecknens påtaglighet, fördjupar denna

funktion den fundamentala dikotomin mellan tecken och föremål.”, 148. Även hos ett retoriserat uttryck kan detta framhävande av gränsen mellan språket och den verklighet som betecknas iakttas.

25 Se t.ex. Wayne C. Booth, *The Rhetoric of Fiction* [1961], 2 utg. (Chicago: The University of Chicago Press, 1983).

26 Se t.ex. Sveriges Radio, *God morgon världen* 2020-03-29 och TV4, *Perspektivpanelen* 2020-04-02.

27 Karin Olsson, ”Det är detta Löfvén [sic] menar med folkvett”, *Expressen* 2020-03-29.

28 Johan Hakelius, ”Löfven gjorde bort sig men folket står naket”, *Aftonbladet* 2021-01-01.

29 Se t.ex. Hanna Fahl, ”Smittsam kreativitet får coronaorden att sprida sig”, *Dagens Nyheter* 2020-05-18.

30 Se t.ex. Britta Svensson, ”Jag har gjort allt rätt inför julen – även utan förnumstiga ministrar”, *Aftonbladet* 2020-12-10. Diskussionstråden ”Nya restriktioner från och med 24 november” på forumet *Flashback* utgör ett exempel på hur ”åtta” blir föremål för en mängd starka känslouttryck och även slutsatser kring den officiella coronastrategin och kommunikationen kring denna.

31 Här kan erinras om hur Guy Debord (1931–1994) redan på 1960-talet lanserade idén om ”skådespelssamhället”, i *La société du spectacle* (Paris: Buchet/Chastel, 1967).

32 Här kan erinras om den centrala plats som publik- eller auditoriebegreppet, snarare än mottagarbegreppet, har inom retorikvetenskapen, hos exempelvis Lucie Olbrechts-Tyteca och Chaïm Perelman i *The New Rhetoric. A Treatise on Argumentation* [1969], [*Traité de l'argumentation: La nouvelle rhétorique* (Paris: Presses Universitaires de France Paris, 1958)], övers. John Wilkinson och Purcell Weaver (London: University of Notre Dame Press, 1971), och Lloyd F. Bitzer i ”The Rhetorical Situation”, *Philosophy & Rhetoric* 1 (1968): 1–14.

33 Se t.ex. Peter Goldman, ”Originary Iconoclasm: The Logic of Sparagmos”, *Anthropoetics: The Journal of Generative Anthropology* 2 (2015).

34 Victor Turner, ”Social Dramas and Stories About Them”,

Critical Inquiry 7, nr. 1 (1980): 141–168, 149. Se även Kenneth Burke och Margaret Schlauch, ”Twelve Propositions by Kenneth Burke on the Relation between Economics and Psychology”, *Science & Society* 2 (1938): 242–253.

35 Turner, *From Ritual to Theatre*, 23.

36 Turner, *From Ritual to Theatre*, 21. Se även Arnold van Gennep, *Rites of Passage* [1960], [*Les rites de passage: étude systématique des rites de la porte et du seuil, de l'hospitalité, de l'adoption, de la grossesse et de l'accouchement, de la naissance, de l'enfance, de la puberté, de l'initiation, de l'ordination, du couronnement, des fiançailles et du mariage, des funérailles, des saisons, etc.* (Paris: Emile Nourry, 1909)], övers. Monika B. Wizedom och Gabrielle L. Caffee (London and Henley: Routledge and Kegan Paul, 2004).

37 Turner, ”Social Dramas and Stories about them”, 151.

38 Turner, ”Social Dramas and Stories about them”, 151.

39 Turner, ”Social Dramas and Stories about them”, 149.

40 Det offentliga språkets laddning under pandemin bekräftas av de mödor som exempelvis Språkrådet lägger på att förklara olika uttryck med anknytning till pandemin. På Språkrådets hemsida finns t.ex. utförliga beskrivningar av termer som ”tvåmetersregeln”, ”karantän” och ”infodemi”.

41 Turner, *From Ritual to Theatre*, 151.

42 Se t.ex. Widar Andersson, ”Folkvett är nog det viktigaste vettet av allt”, *Folkbladet* 2020-03-29.

43 Turner, *From Ritual to Theatre*, 87.

44 Denna karnevaliska effekt kan iakttas också om pandemin i sig betraktas som ett socialt drama, vilket fångas in av Göran Greider i en beskrivning av hur progressiva krafter reagerar på pandemin: ”Vänstern är av tradition inte sen att försöka använda kriser för att genomföra reformer, enligt Greider. – Alltid när det kommer kriser blir vanligt folk förskräckta, men vänstern blir lite uppspelt. Alla på vänsterkanten sätter allt sitt hopp till att socialismen står för dörren.” Tomas Molén och Karin Thurffjell, ”Vilken ideologi vinner maktkampen efter corona?” *Svenska Dagbladet* 2020-08-16.

45 Stefan Löfven under regeringens presskonferens 2020-03-27. Även detta uttryck genomgår en retorisering under pandemin, bland annat genom att uttalandet genast ger upphov till en mängd kommentarer, inte sällan av ironiskt slag: ”Det är allvar nu, sade statsminister Stefan Löfven. Men var det inte det redan förra veckan?” Lena Mellin, ”Vet regeringen något som vi andra inte gör?”, *Aftonbladet* 2020-03-27.

46 Turner, *From Ritual to Theatre*, 80–81.

47 Turner, *From Ritual to Theatre*, 86–87.

48 Turner, *From Ritual to Theatre*, 84.

49 Turner, *From Ritual to Theatre*, 83. Se även Sally F. Moore och Barbara Myerhof, ”Secular Rituals: Form and Meaning”, i *Secular Ritual*, red. Sally F. Moore och Barbara Myerhof (Van Gorcum & Co: Assen, 1977), 3–24, 17.

50 Girard, *Violence and the Sacred*, 130–131.

51 Girard, *Violence and the Sacred*, 131.

52 Girard, *Violence and the Sacred*, 145–147.

53 Girard betonar just det generativa i offerritualens våld (Girard, *Violence and the Sacred*, 130–132). Turner talar i sin tur om ”redressive violence” (Turner, *From Ritual to Theatre*, 71).

54 Turner, *From Ritual to Theatre*, 27.

55 Anders Svensson, ”Veckans nyord: social distansering”, *Språktidningen* 2020-03-23.

56 Kry (hemsida) 2021-12-01, ”Karantän – vad är det?”

57 Johan Nylander, ”Stockholm är sämst i västvärlden på social distansering”, *Dagens Industri* 2020-03-23.

58 Smurfit Kappa (hemsida), ”Social distansering”.

59 Lisa Bjurwald, ”Social distance, Swedish Style”, *Politico* 2020-02-27.

60 Arash Mokhtari, ”Munskydd – aktuellt och omdebatterat”, *Tidningen Vision* 2020-11-02. Se även Fredrik N.G. Andersson och Lars Jonung, ”Frivillig distansering bättre än tvång”, *Dagens Industri* 2020-03-26.

61 Göteborgs universitet 2020-11-17, ”Tillit spelar roll för corona-strategier”.

62 Se t.ex. Atle Morseth Edvinsson, ”Pandemin har lärt oss vad solidaritet betyder”, *Aftonbladet* 2020-12-28.

63 Danuta Wasserman, ”Använd termen fysisk distansering!”, *Tidskriften för svensk psykiatri* 2 (2020): 63.

64 Danuta Wasserman m.fl., ”Fysisk distansering – korrekt begrepp för att minska smittan”, *Läkartidningen*, 2020-04-27.

65 Emma Frans, Twitter 2020-04-19.

66 The Poynter Institute (hemsida), ”PolitiFact” 20-07-20.